

TEMEL EKONOMİ

(Güncellenmiş Sekizinci Baskı)

Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN



İçindekiler

Şekiller Listesi	19
Çizelgeler Listesi	23
Önsöz	25
BİRİNCİ BÖLÜM	
Temel Kavramlar	27
Tercihler	27
Fırsat Maliyeti (Alternatif Maliyet) İlkesi	28
Fırsat Maliyetlerinin Üretim Olanakları Eğrisiyle Gösterilişi	29
Kıt Kavramı	32
Mal ve Hizmetler	32
Malların Sınıflandırılması	32
İhtiyaçlar	34
İhtiyaçların Özellikleri	34
İhtiyaç Çeşitleri	35
Ekonominin Tanımı	37
Ekonominin Temel Sorunları	37
Rasyonellik ve Etkinlik	39
Ekonomik Sistemler ve Üretimde Kaynak Tahsisi	41
Ekonomik Problemlere Bilimsel Yaklaşım	43
Pozitif ve Normatif Ekonomi	43
Ekonomik Teorilerin Testi	44
Ekonomide Sebep Sonuç İlişkisi	46
Ekonominin Dalları	47
Mikroekonomi	47
Makroekonomi	48

İKİNCİ BÖLÜM

Talep	49
Bireysel Talep ve Grup (Aile, Hanehalkı) Talebi	49
Piyasa Talebi	49
Talep Eğrisi	50
Piyasa Talep Eğrisi	50
Talebi Etkileyen Faktörler	52
Talep Edilen Malın Fiyatı	53
Tüketicilerin Gelirleri	54
İlişkili (İkame ve Tamamlayıcı) Malların Fiyatları	55
Beklentiler ve Reel Faiz Oranı	55
Tüketici Zevkleri ve Tercihleri	56
Piyasa Talebini Etkileyen Faktörler	56
Alıcı Sayısı (Nüfus Değişimi)	56
Gelir Dağılımı	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Arz	59
Firma Arzı	59
Endüstri (Piyasa) Arzı	59
Arz Eğrisi	60
Endüstri Arz Eğrisi	60
Arzı Etkileyen Faktörler	61
Arz Edilen Malın Fiyatı	62
Üretilen Diğer Malların Fiyatları	63
Üretim Faktörlerinin Fiyatları	63
Teknoloji Düzeyi	64
Firma Sayısı	65
Beklentiler	65
Vergiler, Sübvansiyonlar ve Kamu Kısıtlamaları	65
Firma Hedefleri ve Tercihleri	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Piyasa Fiyatının Oluşumu	67
Piyasa Kavramı	67
Talep Çizelgesi	68

Arz Çizelgesi	69
Denge Fiyatın Oluşumu.....	70
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Esneklikler	75
Esneklik Kavramı	75
Talebin Fiyat Esnekliği	75
Esneklik ve Eğim.....	80
Talep Esnekliğini Etkileyen Faktörler.....	82
1. İkame Malların Varlığı.....	82
2. Bir Malın Maliyetinin Gelirdeki Payı.....	83
3. Malın Temel İhtiyaç Maddesi Olup Olmadığı.....	83
4. Alışkanlıklar	83
5. Zaman.....	84
Talebin Gelir Esnekliği	84
Engel Kanunu	87
Talebin Çapraz Esnekliği.....	87
İkame Mallarda Talebin Çapraz Esnekliği	88
Tamamlayıcı Mallarda Talebin Çapraz Esnekliği.....	88
Arzın Fiyat Esnekliği.....	88
Arz Esnekliğini Etkileyen Faktörler	90
Üretim Döneminin Uzunluğu.....	90
Üretim Maliyetleri.....	91
Üretim Faktörleri.....	92
Beklentiler.....	92
Arzın Çapraz Esnekliği	92
İkame (Rakip) Mallarda Arzın Çapraz Esnekliği.....	93
Tamamlayıcı (Toplu) Mallarda Arzın Çapraz Esnekliği.....	93
ALTINCI BÖLÜM	
Tarımda Arz ve Talep İlişkileri	95
Tarım Ürünlerinde Talebin Fiyat Esnekliği	95
İklim ve Verime Bağlı Fiyat Dalgalanmaları	96
King Kanunu.....	97
Teknolojik Gelişmenin Firma Arzına Etkisi.....	98

Taban Fiyatlar	99
Tavan Fiyatlar	100
Uzun Dönemde Tarımsal Fiyatlardaki Gelişmeler	102
Periyodik Fiyat Hareketleri (Örümcek Ağı Teoremi).....	103
Kısa Dönem Fiyat Hareketleri.....	106
Mevsimlik Fiyat Hareketleri.....	107
Çok Kısa Dönem Fiyat Hareketleri.....	109
Fiyat Dalgalanmalarının Önlenmesi.....	110

YEDİNCİ BÖLÜM

Tüketici Tercih Teorisi	111
Bazı Kavramlar	111
Fayda.....	111
Faydanın Özellikleri	112
Marjinal ve Toplam Fayda.....	113
Azalan Marjinal Fayda Kanunu.....	115
Marjinal Fayda Teorisi'ne Göre Tüketici Dengesi (Fayda Maksimizasyonu)	115
Farksızlık Teorisi.....	117
Farksızlık Eğrileri	118
Marjinal İkame Oranı.....	119
Kayıtsızlık Eğrilerinin Özellikleri	120
Bütçe Doğrusu (Eş Maliyet Doğrusu)	120
Tüketici Dengesi.....	121
Gelir Etkisi.....	122
Gelir Tüketim Eğrisi	123
Fiyat Etkisi (İkame Etkisi).....	123
Fiyat Tüketim Eğrisi.....	124
Kararlı ve Kararsız Denge.....	125
Değer Paradoksu	125

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Piyasalar ve Firma Dengeleri: Tam Rekabet Piyasası	127
Uzmanlaşma.....	127
Piyasa ve Pazar.....	128

Tam Rekâbet (Yarışma) Piyasası.....	128
Fiyatın Fonksiyonları.....	130
Üretim Gelirleri.....	131
Toplam Gelir.....	131
Ortalama Gelir.....	131
Marjinal Gelir.....	133
Üretim Maliyetleri.....	133
Toplam Maliyetler.....	134
Değişken Maliyetler.....	134
Sabit Maliyetler.....	135
Ortalama Maliyet.....	135
Marjinal Maliyet.....	135
Açık Maliyetler (Muhasebe Maliyetleri).....	136
Örtük Maliyetler.....	136
Ekonomik Maliyet.....	136
Firma Kârları.....	136
Normal Kâr.....	136
Aşırı Kâr ve Ekonomik Kâr.....	137
Muhasebe Kârı.....	137
Firma Dengeleri.....	137
Tam Rekabet Piyasasında Kısa Dönem Firma Dengesi.....	138
Tam Rekabette Uzun Dönem Firma Dengesi.....	139
Alternatif Yöntemle Firma Dengesi.....	142
Tam Rekabette Endüstri (Piyasa) Dengesi.....	144

DOKUZUNCU BÖLÜM

Piyasalar ve Firma Dengeleri: Monopol ve Monopson.....	147
Eksik Rekabet Piyasaları.....	147
Monopolde Firma Dengesi.....	148
Monopolcünün Üretimi Kısıması.....	151
Monopol Kârı.....	152
Monopolde Zarar.....	153
Monopolde Fiyat Farklılaştırılması.....	153
Monopson (Tek Alıcı).....	154

ONUNCU BÖLÜM

Piyasalar ve Firma Dengeleri: Oligopol ve Tekelci Rekabet	157
Oligopol Piyasalar ve Özellikleri	157
Oligopolcü Firmanın Dengesi.....	158
Dirsekli Talep Eğrisi Modeli.....	159
Tekelci (Monopolcü) Rekabet Piyasası ve Özellikleri.....	161
Tekelci Rekabette Firmanın Kısa Dönem Dengesi.....	162
Tekelci Rekabette Firmanın Uzun Dönem Dengesi.....	163
Merkezi Plânlama ile Yönetilen Ülkelerde Fiyat Mekanizması.....	164

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Üretim Ekonomisi (Firma Teorisi)	167
Üretim.....	168
Üretim Kaynakları.....	168
Üretim Fonksiyonu.....	169
Sabit, Artan ve Azalan Verimler.....	169
Azalan Verimler Kanunu (Faktör-Ürün İlişkisi).....	170
Toplam Fiziki Ürün	172
Marjinal Fiziki Ürün.....	173
Ortalama Fiziki Ürün	174
Marjinal Yaklaşımıyla Optimum Girdi Düzeyinin Tespiti	175
Toplam Yaklaşımı ile Optimum Girdi Düzeyi.....	180
En Düşük Maliyetli Girdi Bileşiminin Bulunuşu(Faktör-Faktör İlişkisi).....	180
İki Değişken Girdili Üretim Fonksiyonu	181
Eşürün Eğrileri.....	181
Eşmaliyet Doğrusu	184
En Düşük Maliyetli Bileşimin Saptanması	185
Optimum Ürün Bileşiminin Bulunuşu (Ürün-Ürün İlişkisi).....	188
Üretim Faaliyetlerinin (Girişimlerin) En Kârlı Bileşimi	189
Firmanın Üretim Olanakları.....	189
Marjinal Dönüşüm Oranı (Ürünler Arası Marjinal İkame Oranı)	190
Firmanın Gelir Olanakları.....	193
En Kârlı Ürün Bileşiminin Grafikte Çözümü.....	195

ON İKİNCİ BÖLÜM

Faktör Piyasası ve Faktör Gelirleri: Bölüşüm Teorisi	197
Üretim Faktörleri.....	197
Toprak	198
Rant	199
Rant Çeşitleri	199
Ekonomik Rant	200
Transfer Kazancı.....	201
Ekonomik Rant ile Transfer Kazancı Karışımı	202
Sermaye	203
Faiz	203
Emek (İş).....	205
Ücret.....	206
Girişimcilik (Müteşebbis).....	207
Kâr	208
Kârın Fonksiyonları.....	209
Üretim Faktörlerinin Tahsisi	209
Faktör Talebi ve Arzının Özellikleri.....	210
Faktör Talep Esnekliğini Etkileyen Faktörler.....	211
1- Ürün Talebinin Fiyat Esnekliği	211
2- Rakip (İkame) Girdilerin Varlığı.....	211
3- Üretim Maliyetinde Faktör Maliyetinin Payı.....	211
Faktör Arz Esnekliğini Etkileyen Faktörler	211
Faktör Arzının Arttırılması.....	211
Gelir Dağılımı	212
Gelir Dağılımı Çeşitleri	214
Gelir Dağılımındaki Eşitsizliğin Ölçülmesi	214

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Milli Gelir	219
Gayri Safi Milli Hasıla ve Safi Milli Hasıla	220
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	221
Kişisel ve Harcanabilir (Kullanılabilir) Gelir.....	221
Brüt ve Net Yatırım	222
Milli Gelirin Hesaplanması.....	222

Gelir yöntemi.....	222
Harcamalar Yöntemi.....	223
Üretim (Çıktı ya da Hasıla) Yöntemi.....	224
Milli Gelir Eşitlikleri.....	225
Türkiye Milli Geliri.....	225
Fiyat Endeksleri.....	227
GSMH Deflatörü.....	228
Tüketici Fiyat Endeksleri (TÜFE).....	229
Toptan Eşya Fiyat Endeksleri (TEFE).....	229
Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE).....	230
Çekirdek Enflasyon.....	231

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Milli Gelir Dengesi ve Maliye Politikası.....	233
Gelir-Harcama Modeli.....	233
Deflasyon Açığı ve Genişlemeci Maliye Politikası.....	235
Enflasyon Açığı ve Daraltıcı Maliye Politikası.....	236
İstihdam ve İşsizlik Dengesi.....	237

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Para ve Bankacılık.....	239
Paranın Doğuşu.....	239
Paranın Tanımı ve Özellikleri.....	240
Paranın Fonksiyonları.....	241
Para Çeşitleri.....	242
Kaydi Para Yaratma.....	243
Gresham Kanunu.....	245
Türkiye’de Bankacılık Sistemi.....	246
Uluslararası Para Fonu (IMF).....	247
Dünya Bankası.....	247

ON ALTINCI BÖLÜM

Para Piyasası, Miktar Teorisive Para Politikası.....	249
Para Arzı.....	249
Para Arzı Eğrisi.....	250

Para Talebi	251
Para Talebi Eğrisi.....	252
Para Piyasası Dengesi	253
Değişim Denklemi	255
Miktar Teorisinin İşlem Tipi.....	256
Miktar Teorisinin Para Tutumu Tipi.....	258
Keynesyen Görüş	259
Monetarist Görüş	259
Para Politikası	260
Zorunlu Rezerv Oranları	261
Reeskont Oranı.....	261
Açık Piyasa İşlemleri.....	262

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Enflasyon ve Ekonomik Kriz Göstergeleri	263
Enflasyon.....	263
Enflasyon Oranı.....	265
Enflasyon Vergisi	265
Enflasyonun Sonuçları	265
Enflasyonun Önlenmesi	266
Deflasyon	267
Deflasyonun Sonuçları.....	267
Stagflasyon	267
Slumpflasyon	268
Resesyon.....	268
Depresyon.....	268
Devalüasyon.....	268

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Dış Ticaret.....	271
Uzmanlaşma	271
Doğal Kaynakların Üretim ve Ticaretteki Rolü	272
Karşılaştırmalı Üstünlük (Nispi Avantaj) Teorisi.....	273
Uzmanlaşmanın Kazancı	274
Dış Ticaret Kazancı.....	275
Karşılaştırmalı ve Mutlak Üstünlük.....	276

Uzmanlaşmanın Sınırları	277
Geometrik Açıklama	277
Uygulamada Dış Ticaret	279
Döviz İşlemleri	280
Döviz Kurları.....	281
Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisindeki Varsayımlar	283
Statik ve Dinamik Koşullar	283
Kaynakların Tam İstihdamı	283
Dış Ticaretten Sağlanan Kazançların Dağılımı.....	284
Dış Ticareti Engelleyen Faktörler	285
Emeğin Ucuz Olduğu Ülkelerin Rekâbeti	285
Damping.....	285
Gümrük Vergileri.....	285
Misilleme	286
İstihdam	286
Ulusal Güvenlik ve Sosyal Nedenler.....	286

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Ödemeler Dengesi	289
Cari İşlemler Dengesi.....	289
Görünen Kalemler (Dış Ticaret Dengesi).....	289
Görünmeyen Kalemler (Hizmetler Dengesi)	290
Sermaye Dengesi	291
Parasal Hareketler	292
Türkiye'nin Ödemeler Dengesi.....	293
Ödemeler Dengesine Devlet Müdahalesi	296

YİRMİNCİ BÖLÜM

Ekonomik Büyüme ve Kalkınma	299
Ekonomik Büyüme ve Büyüme Ölçüleri.....	299
Ekonomik Büyüme Oranı	301
Ekonomik Büyüme Etkileyen Faktörler	303
Harrod-Domar Büyüme Modeli	305
Ekonomik Kalkınma.....	305
Rostow'un Beş Aşamalı Teorisi	306
Az Gelişmiş Ülkelerin Özellikleri	306

İÇİNDEKİLER

Düşük Gelir Düzeyi.....	307
Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik	307
Hızlı Nüfus Artışı.....	307
Eğitim Düzeyinin Düşüklüğü.....	307
Sanayileşmenin Gelişmemesi	307
Sağlık Hizmetlerinin Yetersizliği	307
İnsani Gelişmişlik Düzeyinin Düşüklüğü	308
Kalkınmayı Engelleyen Faktörler	309
Kalkınma İçin Yapılması Gerekenler.....	309
Kaynaklar	310

Önsöz

1984 yılından itibaren Trakya Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi öğrencilerine verdiğim Ekonomi dersinin notları ilk kez 1991 yılında 8 bölümden oluşan bir kitap haline getirilmiş ve 1993 yılında güncelleştirilerek 14 bölümden oluşan ikinci baskısı yapılmıştır. Kitabın 1991 baskısı Mikroekonomi ağırlıklıydı. 1993 baskısında kitabın Mikroekonomiyle ilgili kısmı yeni bölümlerin eklenmesiyle genişletilirken, ayrıntı niteliğindeki bazı konular çıkarılmış, Makroekonomi ile ilgili yeni bazı konular ilave edilmiştir.

Mevcudu tükenen kitabın 1993 yılındaki ikinci baskısı esas alınarak 1995 yılında yeniden basımı yapılmıştır. 1998 yılında ise kitabın üçüncü baskısı yapılmıştır. Bu baskıda kitabın içeriğinde önemli bir değişiklik yapılmamış, bazı çizelgelerdeki istatistiki bilgiler yenilerek yorumlanmıştır.

1998 yılında basılan kitabın mevcudu 2001 yılında tükenmesine rağmen, çeşitli nedenlerle 2003 yılına kadar yeni baskısı yapılamamıştır. Üniversite dışında da ilgi gören kitabın 2003 yılında yapılan dördüncü baskısında özellikle Makroekonomi ile ilgili konular gözden geçirilerek yeni bölümler eklenmiştir. Kitabın diğer bölümleri de gözden güncelleştirilmiş ve kitaptaki bölüm sayısı 18'e çıkarılmıştır. Kitap 2007 yılında gözden geçirilerek yeniden az sayıda basılmış ve kısa sürede tükenmiştir. Bunun üzerine 2008 yılında kitaptaki istatistikler güncellenmiş, Ekonomik Büyüme ve Kalkınma adlı 19. Bölüm ilave edilerek kitabın altıncı baskısı yapılmıştır.

Kitabın amacı, Ekonomi dersini ilk kez alan öğrencilerin İktisat biliminin temel ilke ve kavramlarını öğrenmeleri, günlük yaşamda karşılaştıkları ekonomik problemleri çözerken bunları kullanmalarınıdır. Ekonomik teoriler insanın içinde yaşadığı dünyayı tanımasına ve evrensel düşünmesine yar-

dımcı olan önemli birer araç olduğundan, öğrencilerin iktisadi analiz yöntemlerini iyi kavramaları gerekir. Bu amaçla kitaptaki konuların baştan sona bir bütünlük içerisinde sunulmasına, ekonomik ilke ve kavramları açıklamada kullanılan örneklerin basit ve kolay anlaşılır olmasına çalışılmıştır.

Kitaptaki konular Ekonomi dersini ilk kez alan üniversite ve yüksek okul öğrencilerinin ihtiyaçları dikkate alınarak özenle seçilmiştir. Kitaptaki bölümler bir yarıyıl boyunca haftada 3 saat ders verildiği zaman rahatlıkla işlenebilir. Ders bir yarıyıldan haftada 2 saat okutulduğu takdirde, kitabın tüm bölümlerini okutmak mümkün olmayabilir. Böyle bir durum, öğrencilerin İktisadın bazı temel bilgilerinden yoksun kalmalarına neden olmaktadır.

Bütün ders kitaplarında olduğu gibi, bu kitapta da konuların kolay anlaşılması için örneklerin basit olmasına dikkat edilmiştir. Öte yandan, basitleştirmenin yanlış anlaşılma gibi bir sakıncası vardır. Bu nedenle kitapta açıklanması gereken noktalar ve eksiklikler olabilir. Bunların sorumluluğu bana aittir. Kitabın güncelleştirilerek bu hale gelmesinde eserlerinden yararlandığım değerli bilim adamlarının büyük katkısı olmuştur. Kitabın gelecekte daha iyi ve yararlı hale gelmesi için meslektaşlarımdan değerli eleştiri ve katkıları bana ışık tutacaktır.

Kitabın bugüne kadar yapılan baskılarında Tekirdağ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nün öğretim elemanlarından Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU, Doç. Dr. Recep ERBAY, Dr. Öğr. Üy. Harun HURMA, Dr. Öğr. Üy. Günay KELEŞ, Öğr. Gör. Dr. Fuat YILMAZ ve Araş. Gör. Derya İlkey ABDİKOĞLU'ın yardımları olmuştur. Kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Güncellenmiş bu baskının hazırlanmasındaki katkıları için Öğretim Görevlisi Dr. Fuat YILMAZ'a ve kitabın basımını titizlikle gerçekleştiren İdeal Kültür Yayınevi yetkilileri Ahmet DÜNDAR, Cemal PİRİ ve editör Zeynep Özlem YEŞİLOVA'ya teşekkür ederim.

Tekirdağ, Aralık 2019

İ. Hakkı İNAN